KİMLİK

DEMİR KAFESTEN PLASTİĞE

EDİBE SÖZEN

PK

ÖNSÖZ

Kimlik tanımlarının büyük bir kısmı, on dokuzuncu yüzyılda etnik öz ve ırksal açıklamalara, yirminci yüzyılda kültürel aidiyetlere dayandırılmıştı. Yirmi birinci yüzyılda ise kimlik, bir yandan, sosyolojik ve psikolojik 'mensubiyet duygusu'na, öte yandan hukuken 'insanın hakkı ve hak talebi' ilişkisine göre inşa edilirken, özellikle Batılı toplumlarda yeniden hortlayan aşırılıkların, ayrımcılıkların ve nefretin tarihsel süreçte olduğu gibi Müslümanlar'ı hoyratça 'karşıt öteki' şeklinde tanımlamasına dayanıyor.

Kimlikler icat edilemez; çünkü kimlikler, tekçi ve nedensel dünyanın sonuçları değildir. Onlar, çoklu ve sembolik dünyaların etkileşimleriyle inşa edilen sosyal tasavvurî süreçler ve/ya kavramsal oluşumlardır. Tek bir tarih, dolayısıyla da tek bir kimlik yoktur. Tarihler ve kimlikler vardır.

Osmanlı'da ilk siyasi kimlik 'Osmanlılık'tı, bu da 'devlet vatandaşlığı'na dayanmakta idi. Anadolu, Balkanlar ve Kafkaslar'da yaşayan Müslümanlar, Osmanlılığı bir çeşit 'dini' kimlik ve siyasi kimlik gibi benimsemişlerdi.

"On dokuzuncu yüzyılda Kafkaslar'dan, Kırım'dan, Rumeli'den gelen göçmenlerle Osmanlı tebaası Anadolu'ya yerleşmişti. Göçler, 1800-1882 arasında gerçekleşmişti ve önemli idi" (Karpat, 1995). Mevcut nüfus ve gelen göçlerle

Anadolu'da yeni bir millet doğmuştu; bu millet kardeşliğin, yeni toplumsal sözleşmenin ve doğal olarak da yeni kimliğimizin adı olmuştur ve bu kardeşlik kimliğidir. Kardeşlik kimliği, halka karşı olmadan, kimliklerimize dair söyleyebileceğimiz her şeyimizdir.

Geçmişten günümüze bakıldığında, ülkemizde, Marksistlere göre, Osmanlı diyalektik bir çatışmanın lanetlenmesi gereken aktörleriydi; liberallere göre Osmanlı, kapitalist sistemi kılpayı kaçırmış bir toplumun yöneticileriydi. Osmanlı'yı gericilikle özdeşleştirenlere göre ise neredeyse halkın tamamı 'öteki' idi.

Son onlu yıllarda ise siyaset ve halkın söyleminde yer aldığı gibi tarihi ile ve 'kendisi' ile barışan, köklerini yeniden yorumlayan, bulunduğu konumu bilen, dünyadaki bütün mazlumlara el uzatan, stratejik açıklarını kapatmaya çalışan bir Türkiye var.

Osmanlı'nın, İla'y-ı Kelimetullah için yaratıldığını düşünen ve kendisini Osmanlı'nın varisi sayan bir sosyal ve kültürel hafızamız var.

Problemimiz, tarih ya da kimliklerimize ilişkin değil; problemimiz, günümüz sorunlarına ve Batı dünyasının akıldışılıkla ileri sürdüğü fobik düşüncelere ilişkindir.

Tarih tekerrür etmekte ve Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma hesaplar ya da kartlar yeniden karılmaktadır. Batı dünyasının başta devletleri olmak üzere, medyaları, entelektüelleri, siyasileri ağız birliğiyle İslam karşıtı söylemlerini, ırkçı söylemleriyle birleştirerek dünyaya zehirli bir 'kokteyl' sunmaktalar ve İslam imajını düşüncelerle, sembollerle, karikatürlerle ve daha da acısı 'terör' ile sarıp sarmalamaktalar.

Bazı Batılı sosyologların belirlediği üzre, Batı dünyasında, birinci sekülerleşme süreci tamamlandı; yani iddia ettikleri gibi dinlere, ırklara bakmaksızın, insanı yücelten bir nizamın sözcülüğü üst perdeden yapılıyor! Hal böyle iken, Batılı kamuoyu oluşturucularının, her an her yerde anti-İslamik duruş sergilemesi bir büyük paradoks ve bir büyük ahlaki sorun!

İslamofobi başlığı altında, Müslümanlara yönelik ayrımcılıktan ve terör eylemlerinden Müslümanlar'ın sorumlu tutulması, 'uluslararası ilişkileri' ve 'devletlerarası ilişkileri' yeniden dönüştürecek kadar kuşatıcı hale gelmiş durumda. Terör sorununun bir dine mal edilmesi ayrı bir sorun, vekâlet savaşlarına, devletlerin kendi yerine konuşlandırdıkları terör örgütleri ayrı bir sorun!

Batı tarafından oluşturulmaya çalışılan 'yeniden öteki' Müslüman kimliğinin bileşenlerinden, birinin Türk, diğerinin Osmanlı olması, kimlik çalışmalarında, tarihsel koşulların yeniden ele alınmasını âdeta zorunlu hale getiriyor.

Elinizdeki kitap, multi-disipliner yaklaşımla, beşerî ya da seküler bilimler alanında üretilen fikirlerle ortaya çıktı. İfade etmeye çalıştıklarım, kimlikler ve kimliklerimiz hakkında okumalarımın, tarihsel süreçlere kafa yormanın, gözlemlerimin, kitabın orta kısmını ve kalbini teşkil eden İstanbul'un ve farklı şehirlerdeki gündelik hayat pratiklerinin yorumlanarak yazıya aktarılmış hali.

Derleme bir çalışma olan bu kitap, ilk kez 1999 yılında basılmıştı. Aradan neredeyse 20 yıl geçti. Kitabı, ilavelerle yeniden baskıya vermiş olmanın heyecanı yanında, ülkemde değişen güzel şeylere şahitlik etmenin de şükrü içindeyim!

Kimlik konusuyla tanıştığım ve sohbetlerinden fevkalade istifade ettiğim, lakin aramızdan çok erken ayrılan değerli insan Sosyal Psikolog Prof. Dr. Namık Ayvalıoğlu'nu bu çalışma vesilesiyle bir kez daha rahmetle anmak isterim.

Çalışmanın yeni baskısının hazırlanmasında çabalarını esirgemeyen kıymetli Gamze Öğredici'ye ve Volkan Köse'ye; her zaman çalışkan Ertuğrul Acar'a ve Profil Kitap'ın sahibi, dost insan kıymetli Münir Üstün'e teşekkür ederim. Hepsine minnettarım.

Edibe Sözen

Gaziantep, İstanbul, 2019

GİRİŞ

"İnsan varlığı yalnızca varolmakla kalmak istemez, bir yandan da kim olduğunun bilgisine ve sorumluluğuna sahip olmak ister" der, Alman filozof Martin Heidegger. Böyle bir ifade, bugüne değin kimlik hakkında söylediklerimizin ve söyleyeceklerimizin kısa, fakat anlamlı bir özeti. Kimlikler, tarihsel süreç içinde gelişen, değişen, dönüşen farklılaşmalar, fakat aynı zamanda mantıki olmaktan ziyade, sembolik yolla bütünleşmeleri saklayan kavramsal oluşumlardır.

Kimlikler, şimdiki halden, geçmişin en uç noktalarına kadar uzanan süreklilikler zincirinin halkalarıdır. Tarihsiz kimlik yoktur. Ünlü tarihçi E. Hallett Carr, Türkçesi de yayımlanmış *Tarih Nedir?* (1996) adlı kitabında "Gerçek tarih yoktur, 'tarihçilerin tarihi' vardır" der. Bunun anlamı şudur: Tarih zaruretten, bugünkü bakış açılarımızın önemli ölçüde izini taşır, tarihe kendi bakış açımızı ve dünya görüşümüzü yansıtır ve onu öylece algılarız. Kimliklerimiz de böyledir.

Frankfurt ekolü düşünürlerinden Herbert Marcuse, Kantçı bir söylemle "bütün bilgi projeksiyondur (yansıtma)", der. İster tarihçi, ister sanatçı, ister entelektüel, ister sıradan

insan olsun, herkes tarihini ya da kimliğini ve kimliklerini kendi konumunu ona yansıtarak algılar.

Fakat daha ideal olan şey, sahip bulunduğumuz dünya görüşümüzü, tarihi ya da kimliğimizi algılama tarzımızı ne ölçüde etkilerse etkilesin tarihi olayları ve/ya kimlikleri kendi bağlamları içinde ele almaktır.